

บทที่ 2

ต้นทุนการผลิตข้าวและราคาเกษตรกร

1. คำนำ

บทนี้จะเป็นการศึกษาต้นทุนการผลิตข้าวและราคาเกษตรกร โดยในขั้นต้นจะเป็นการศึกษาปริมาณข้าวที่ผลิตได้ทั้งข้าวนาปี ข้าวนาปรัง และข้าวที่เก็บเป็นสต็อกต้นปี ซึ่งจะได้ปริมาณข้าวที่ประเทศไทยมีอยู่ทั้งหมดเฉลี่ยต่อปี เมื่อทราบปริมาณข้าวเฉลี่ยต่อปีแล้วก็จะพิจารณาความต้องการข้าว ทั้งความต้องการข้าวภายในประเทศและความต้องการข้าวของต่างประเทศ (การส่งออก) ซึ่งจะทำให้ทราบปริมาณข้าวส่วนเกิน (the surplus of rice) ในแต่ละปี

ปริมาณข้าวส่วนเกินเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรขายข้าวได้ในราคาที่ต่ำกว่าต้นทุนการผลิต ก่อนที่จะทราบว่าราคาเกษตรกรที่เหมาะสมควรจะเป็นเท่าไร จึงจำเป็นที่จะต้องทราบต้นทุนการผลิตข้าวเปลือกต่อเกวียนว่าเป็นเท่าไร จึงจะไปหาราคาเกษตรกรได้ ซึ่งจะทราบราคาเกษตรกรที่เหมาะสม (optimal farmer price) ในเบื้องต้น ด้วยการพิจารณาส่วนต่างหรือส่วนเหลือ (price margin) ของราคาข้าวเปลือกที่เกษตรกรขายได้ต่อราคาขายส่ง และราคาส่งออก และส่วนต่างของราคาขายส่งต่อราคาส่งออก การศึกษาส่วนต่างของราคาจะทำให้ทราบโครงสร้างตลาดข้าวอีกด้วยว่ามีลักษณะเช่นไร

2. ปริมาณข้าวและความต้องการข้าว

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ผลิตข้าวได้เป็นอันดับ 5 ของโลก โดยมีผลผลิตต่อปีเฉลี่ยประมาณ 19.67 ล้านตันข้าวเปลือก ประเทศที่ผลิตข้าวได้เป็นอันดับหนึ่งคือ สาธารณรัฐประชาชนจีน รองลงมาคือ อินเดีย อินโดนีเซีย และบังกลาเทศ ตามลำดับ แต่เมื่อพิจารณาการส่งออก ประเทศไทยส่งข้าวออกได้มากเป็นอันดับหนึ่งของโลก โดยสลับกับประเทศสหรัฐอเมริกา แต่ในระยะ 6 ปีหลังประเทศสหรัฐอเมริกาลดการผลิตลง จึงส่งออกได้น้อยกว่าประเทศไทย ประเทศไทย

จึงเป็นผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ของโลก โดยส่งออกข้าวเฉลี่ยช่วงสองปีหลัง ปีละ 4.3 ล้านตัน ข้าวเปลือก และมีส่วนแบ่งของตลาด (market share) ในตลาดโลกเฉลี่ยร้อยละ 34

แม้ประเทศไทยจะครองความเป็นใหญ่ในเรื่องข้าวในด้านดังกล่าวมา แต่เกษตรกรผู้ผลิตข้าวของไทยกลับมีสภาพความเป็นอยู่ที่แร้นแค้น ขายข้าวได้ในราคาต่ำกว่าต้นทุนการผลิต จึงเป็นเรื่องที่จะต้องหาสาเหตุและมาตรการแก้ไข

2.1 ปริมาณข้าว

ปริมาณข้าว (supply of rice) ของประเทศไทยจะประกอบด้วยข้าวนาปี ข้าวนาปรัง และสต็อกข้าวต้นปี ผลผลิตข้าวเฉลี่ยต่อปีประมาณ 19.67 ล้านตันข้าวเปลือก เมื่อรวมสต็อกข้าวต้นปี ซึ่งมีอยู่เฉลี่ยปีละ 1.89 ล้านตันเข้าไปด้วย ในแต่ละปีประเทศไทยจะมีปริมาณข้าวทั้งหมดเฉลี่ยปีละประมาณ 21.55 ล้านตันข้าวเปลือก โดยมีผลผลิตเพิ่มขึ้นเฉลี่ยปีละประมาณ 3.10% ผลผลิตที่แท้จริงในช่วง 4-5 ปีหลังจะแปรผันอยู่ระหว่าง 19.5 ล้านตันและ 20.26 ล้านตัน โดยฤดูกาลผลิตปี 28/29 ผลิตข้าวได้มากที่สุดถึง 20.26 ล้านตัน และฤดูกาลผลิตล่าสุด 29/30 ผลิตได้ 19.06 ล้านตัน ปริมาณข้าวในแต่ละปี จึงเฉลี่ยได้คือ

ข้าวนาปี	17.50 ล้านตันข้าวเปลือก
ข้าวนาปรัง	2.17 ล้านตันข้าวเปลือก
สต็อกต้นปี	1.89 ล้านตันข้าวเปลือก
เฉลี่ย	21.55 ล้านตันข้าวเปลือก

ซึ่งเขียนเป็นสมการปริมาณข้าวได้คือ

$$\begin{aligned} \text{ปริมาณข้าวต่อปี} &= \text{ข้าวนาปี} + \text{ข้าวนาปรัง} + \text{สต็อกต้นปี} \\ (\text{ล้านตันข้าวเปลือก}) & \\ 21.66 &= 17.50 + 2.17 + 1.89 \end{aligned}$$

ซึ่งเห็นได้จากบัญชีสมดุลข้าวในตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 : บัญชีสมดุลข้าวของไทยปีการค้า (พ.ย.-ต.ค.) 2520/21-2529/30

หน่วย : ล้านตันข้าวเปลือก

ปีการค้า	20/21	21/22	22/23	23/24	24/25	25/26	26/27	27/28	28/29	29/30
อุปทาน	15.991	19.251	18.513	19.469	20.049	19.039	20.509	20.904	21.855	21.239
ผลผลิต	13.921	17.470	15.757	17.368	17.775	16.878	19.549	19.905	20.264	19.060
ข้าวนาปี	12.335	15.206	14.646	15.305	15.758	14.774	16.943	17.275	17.930	17.060
ข้าวนาปรัง	1.586	2.264	1.111	1.963	2.017	2.104	2.606	2.630	2.334	2.000
สต็อกต้นปี	2.070	1.781	2.756	2.101	2.274	2.161	0.960	0.999	1.591	2.179
อุปสงค์	11.680	12.198	12.389	12.559	12.579	12.644	12.727	12.908	13.193	13.493
ใช้บริโภค	10.100	10.350	10.630	10.701	10.927	11.076	11.148	11.348	11.524	11.993
ใช้ทำพันธุ์	0.680	0.648	0.659	0.658	0.652	0.666	0.679	0.660	0.669	0.600
ใช้ในกิจการอื่น ๆ	0.900	1.200	1.100	1.200	1.000	0.900	0.900	0.900	1.000	0.900
ข้าวคงเหลือเพื่อ										
ส่งออกและเก็บเป็นสต็อก	4.311	7.053	6.293	6.910	7.470	6.395	7.782	7.996	8.662	7.746
										(๖.112)
ส่งออกจริง (ข้าวสาร)	1.670	2.836	2.855	3.060	3.504	3.587	4.477	4.277	4.279	
คิดเป็นข้าวเปลือก	2.530	4.297	4.023	4.636	5.309	5.435	6.783	6.405	6.483	
สต็อกปลายปี	1.781	2.756	2.010	2.274	2.161	0.960	0.999	1.591	2.179	

ที่มา : เอกสารเศรษฐกิจการเกษตรเลขที่ 12 ข้อมูลด้านการผลิตและการตลาดพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

2.2 ความต้องการข้าว

ความต้องการข้าว (demand for rice) ประกอบด้วยความต้องการข้าวในประเทศและความต้องการข้าวของต่างประเทศหรือความต้องการส่งออกข้าว คิดเป็นปริมาณและสัดส่วนเฉลี่ยต่อปีได้คือ

ใช้บริโภค	11.76	ล้านตันข้าวเปลือก	คิดเป็นร้อยละ	54.57
ใช้ทำพันธุ์และใช้ในกิจการอื่น	1.58	ล้านตันข้าวเปลือก	คิดเป็นร้อยละ	7.33
สต็อกปลายปี	1.69	ล้านตันข้าวเปลือก	คิดเป็นร้อยละ	7.84
ส่งออก	6.52	ล้านตันข้าวเปลือก	คิดเป็นร้อยละ	30.26
รวม	21.55	ล้านตันข้าวเปลือก	คิดเป็นร้อยละ	100.00

ซึ่งเขียนเป็นสมการความต้องการข้าวได้คือ

$$\text{ความต้องการข้าวต่อปี} = \text{ใช้บริโภค} + \text{ใช้ทำพันธุ์} + \text{สต็อกปลายปี} + \text{ส่งออก}$$

(ล้านตันข้าวเปลือก)

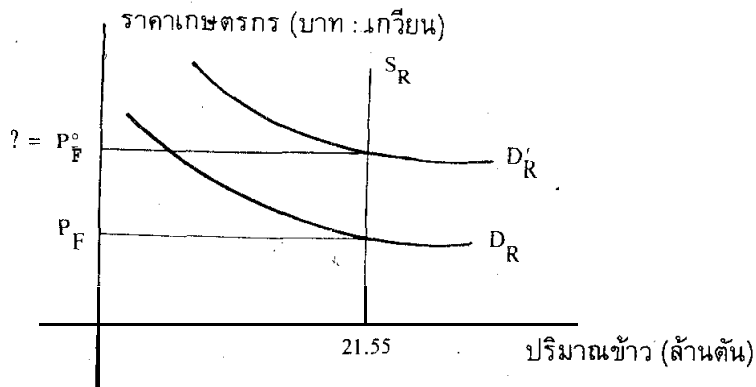
$$21.55 = 11.76 + 1.58 + 1.69 + 6.52$$

จะเห็นว่าในแต่ละปีประเทศไทยจะมีปริมาณข้าวส่วนเกิน (surplus of rice) อยู่เฉลี่ยปีละ 6.52 ล้านตันข้าวเปลือก ซึ่งเป็นส่วนเกินจากความต้องการไว้ใช้บริโภคภายในประเทศใช้ทำพันธุ์และใช้ในกิจการอื่นและใช้เป็นสต็อกปลายปี ปริมาณข้าวส่วนเกินนี้เป็นการพิจารณาในเบื้องต้นเท่านั้น

การจะยกระดับราคาข้าวเปลือกของเกษตรกรให้สูงขึ้น จะต้องขจัดปริมาณข้าวส่วนเกินนี้ออกไปจากตลาด เพื่อให้กลไกตลาด (the supply of and demand for rice) ปรับตัวเพื่อให้ได้ราคาเกษตรกรที่เหมาะสม ราคาที่เหมาะสมนี้ต้องไม่ต่ำกว่าต้นทุนการผลิตของเกษตรกร ซึ่งเกษตรกรจะมีกำไรระดับหนึ่ง

2.3 ราคาและปริมาณดุลยภาพ

จากปริมาณข้าวและความต้องการข้าวจะเห็นว่าปริมาณข้าวมีมากกว่าความต้องการข้าว ถ้าหากให้กลไกราคาปรับตัวเอง ราคาดุลยภาพที่ได้จะต่ำ นั่นคือ เกษตรกรจะขายข้าวได้ในราคาที่ต่ำกว่าต้นทุนการผลิต ซึ่งเขียนเป็นรูปภาพได้ดังข้างล่าง

รูปที่ 2.1 : แสดงราคาเกษตรกรและปริมาณดุลยภาพ

ตามรูป S_R คือปริมาณข้าวเปลือก (supply of rice) ซึ่งเฉลี่ยต่อปีจะมีอยู่ 21.55 ล้านตัน ลักษณะเส้นจะตั้งฉากกับแกนนอน เพราะเป็นการสมมติให้ปริมาณการผลิตในแต่ละปีคงที่หรือผลิตได้จำนวนหนึ่ง

D_R คือความต้องการข้าว (demand for rice) ซึ่งเป็นความต้องการไว้ใช้บริโภคใช้ทำพันธุ์และกิจการอื่น ใช้เป็นสต็อกปลายปี และใช้เพื่อส่งออก

ตาราง 2.2 : การใช้ผลผลิตข้าวเปลือกในด้านต่าง ๆ ในปี 2527/28 แยกเป็นภาค

ภาค	ผลผลิต		การใช้ผลผลิตข้าวเปลือก									
			บริโภค		ทำพันธุ์		เลี้ยงสัตว์ในไร่นา		รวม			
	เกี่ยวน	ร้อยละ	เกี่ยวน	ร้อยละ	เกี่ยวน	ร้อยละ	เกี่ยวน	ร้อยละ	เกี่ยวน	ร้อยละ	ร้อยละของ	
											ผลผลิต ภาค	ผลผลิต ทั้งประเทศ
กลาง	6,367,980	100	4,174,830	65.50	156,248	2.45	52,851	0.83	4,383,929	68.84	22.02	
ตะวันออกเฉียงเหนือ	7,053,559	100	4,461,052	63.24	287,824	4.08	58,544	0.83	4,807,420	68.15	24.15	
เหนือ	5,452,819	100	2,566,668	47.07	139,256	2.55	44,953	0.83	2,750,877	50.45	13.82	
ใต้	1,030,453	100	1,590,973	154.39	39,868	3.87	8,552	0.83	1,639,393	159.09	8.24	
รวมทั้งประเทศ	19,904,811	100	12,793,523	64.27	623,196	3.13	164,900	0.83	13,581,619	—	68.23	

ที่มา : กองวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร

PF คือราคาเกษตรกร (farmer price)

ที่ดุลยภาพ ปริมาณข้าว (SR) จะเท่ากับความต้องการข้าว (DR) จะได้ราคาดุลยภาพ (PF) ที่ผ่านมาและเป็นอยู่ราคาดุลยภาพหรือราคาเกษตรกรจะต่ำ หรือเกษตรกรขายข้าวเปลือกได้ในราคาที่ต่ำกว่าต้นทุนการผลิต ซึ่งขายได้เฉลี่ยเพียงเกวียนละ 2,799 บาทต่อเกวียน ในบางปีเช่นฤดูการผลิตปี 28/29 จะตกต่ำถึงเกวียนละ 1,750 บาท

ถ้าต้องการให้เกษตรกรขายข้าวเปลือกได้ในราคาที่เหมาะสม หรือราคาที่สูงกว่าต้นทุนการผลิตจะต้องหามาตรการในการยกความต้องการข้าว (DR) ให้สูงขึ้นหรือลดปริมาณผลผลิตข้าว หรือใช้มาตรการทั้งสองอย่างร่วมกัน แต่ตามรูปให้ความต้องการข้าวเพิ่มขึ้น มาตรการต่าง ๆ จะได้พิจารณาในภายหลังเพราะจะต้องค้นพบก่อนว่าราคาเกษตรกรที่เหมาะสมควรจะเป็นเท่าไร เมื่อทราบแล้วจึงจะหามาตรการมายกอุปสงค์ข้าวหรือความต้องการข้าวหรือลดอุปทานของข้าว หรือทั้งสองอย่าง ในขั้นนี้จะให้ราคาเกษตรกรที่เหมาะสมเป็น P_F (optimal farmer price) และความต้องการข้าวเพิ่มขึ้นเป็น D_R ดังรูป

3. ต้นทุนการผลิตข้าวและราคาเกษตรกร

ที่วิพากษ์วิจารณ์กันว่าราคาข้าวเปลือกตกต่ำ หรือเกษตรกรขายข้าวได้ในราคาต่ำ ก็เพราะเกษตรกรขายข้าวได้ในราคาที่ต่ำกว่าต้นทุนการผลิตนั่นเอง สาเหตุที่ขายข้าวได้ต่ำก็เพราะปริมาณการผลิตข้าวมีมากกว่าความต้องการข้าวดังที่ได้อธิบายมาเป็นสาเหตุหนึ่ง การศึกษาในเรื่องนี้จึงมีวัตถุประสงค์ “เพื่อให้เกษตรกรขายข้าวได้ในราคาที่ไม่ต่ำกว่าต้นทุนการผลิต” โดยมีมาตรการหลักคือ “การควบคุมปริมาณข้าว” เพื่อให้ได้ราคาเกษตรกรที่เหมาะสมหรือราคาที่สูงกว่าต้นทุนการผลิต

3.1 ต้นทุนการผลิตข้าว

จากข้อมูลของฝ่ายวิจัยสินค้าเกษตรกรรมที่ 3 กองวิจัยเศรษฐกิจการเกษตรที่ศึกษาต้นทุนการผลิตข้าวฤดูผลิตปี 27/28 พบว่าต้นทุนการผลิตข้าวในแต่ละภาคของประเทศจะไม่เท่ากัน ภาคใต้มีต้นทุนการผลิตข้าวต่อเกวียนสูงที่สุด รองลงมาคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง โดยภาคเหนือมีต้นทุนการผลิตข้าวต่ำสุด

นอกจากนี้ ต้นทุนการผลิตข้าวของข้าวนาปีและข้าวนาปรังก็ไม่เท่ากัน โดยต้นทุนการผลิตข้าวนาปีเฉลี่ยทั้งประเทศตกเกวียนละ 2,518 บาท ดังตาราง

ตาราง 2.3 : แสดงต้นทุนการผลิตข้าวของภาคต่าง ๆ

บาท : เกวียน

ภาค	ข้าวนาปี	ข้าวนาปรัง	ส่วนต่าง ๆ
ใต้	3,691	2,989	702
ตะวันออกเฉียงเหนือ	3,256	2,734	522
กลาง	2,723	2,489	234
เหนือ	2,642	2,522	120
เฉลี่ย	2,972	2,518	454

หมายเหตุ: ต้นทุนเฉลี่ยไม่ได้เกิดจากการเอาต้นทุนของทุกภาครวมกันแล้วหาค่าเฉลี่ย

ที่มา: ฝ่ายวิจัยสินค้าเกษตรกรรม กองวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร

ตารางที่ 2.4 : ต้นทุนการผลิตข้าวเปลือกนาปี ปี 2527/28 แยกเป็นรายภาค

รายการ	ภาคเหนือ	ภาคกลาง	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคใต้	เฉลี่ยทั้งประเทศ
ต้นทุนผันแปร	821.50	750.11	643.06	164.91	717.02
1. ค่าแรงงานเตรียมดินถึงเก็บเกี่ยว	669.73	601.11	552.54	657.46	596.92
1.1 ค่าแรงงานในการปลูก	384.38	355.86	355.58	391.49	364.90
1.2 ค่าแรงงานในการเก็บเกี่ยว	284.75	246.05	196.96	265.97	232.02
2. ค่าวัสดุ	99.51	108.08	49.63	50.73	74.32
2.1 ค่าเมล็ดพันธุ์	35.48	44.18	22.98	23.58	30.43
2.2 ค่าปุ๋ย-เคมี-คอก	48.13	47.25	19.42	28.47	32.68
2.3 ค่ายาปราบศัตรูพืช	5.01	8.60	3.32	3.61	4.66
2.4 ค่าอุปกรณ์การเกษตร	4.31	5.01	3.88	3.07	4.17
2.5 ค่าน้ำมันเชื้อเพลิงและหล่อลื่น	6.56	3.04	0.03		2.18
3. อื่น ๆ	52.26	49.12	40.89	48.72	45.78
3.1 ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์การเกษตร	2.12	2.79	1.64	2.04	2.02
3.2 ค่าเสียโอกาสเงินลงทุน	50.14	46.33	39.25	46.68	43.76
ต้นทุนคงที่	100.44	188.56	151.41	157.91	168.84
1. ค่าใช้ที่ดิน	177.72	177.65	143.56	144.-	158.86
2. ค่าเสื่อมอุปกรณ์	12.72	10.71	7.65	13.91	9.98
รวมต้นทุนทั้งหมดต่อไร่	1,011.94	947.67	794.47	922.82	855.86
ต้นทุนทั้งหมดต่อกิโลกรัม	2.64	2.72	3.26	3.69	2.97
ต้นทุนทั้งหมดต่อเกวียน	1,642.14	2,723.19	3,256.02	3,691.28	2,972.68

ที่มา: ฝ่ายวิจัยสินค้าเกษตรกรรม กองวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร

ต้นทุนเฉลี่ยแต่ละภาคและต้นทุนเฉลี่ยของทั้งประเทศได้รวมเอาต้นทุนแปรผันและต้นทุนคงที่ไว้แล้ว ต้นทุนแปรผันประกอบด้วย ค่าแรงงาน ค่าวัสดุ ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ และค่าเสียโอกาสของเงินทุน ส่วนต้นทุนคงที่ประกอบด้วย ค่าใช้ที่ดินและค่าเสื่อมอุปกรณ์ ถ้าหากต้นทุนที่ได้มานี้ถูกต้อง ราคาข้าวเปลือกที่เกษตรกรควรขายได้แล้วคุ้มทุน ต้องขายได้ไม่ต่ำกว่า เกวียนละ 2,972 บาท ซึ่งราคานี้ยังต่ำกว่าต้นทุนการผลิตของภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกษตรกรทั้งสองภาคยังขาดทุนอยู่แต่จะสมมติให้ส่วนที่ขาดทุนนี้ถูกชดเชยโดยการขายข้าวนาปรัง

3.2 ราคาเกษตรกร

การกำหนดราคาเกษตรกรที่เหมาะสม หรือเกษตรกรควรขายข้าวเปลือกได้เกี่ยวอะไร เป็นเรื่องที่ยาก เพราะข้าวเปลือกมีหลายชั้นหลายเกรด มีทั้งข้าวเปลือกเหนียวและข้าวเปลือกเจ้า ราคาแต่ละชั้นแต่ละเกรดจึงไม่เท่ากัน และราคาข้าวเปลือกเจ้ากับราคาข้าวเปลือกเหนียวก็ไม่เท่ากัน ราคาข้าวเปลือกเหนียวเมล็ดสั้นและเมล็ดยาวก็ไม่เท่ากันอีก การพิจารณาว่าเป็นข้าวชั้นอะไร หรือเป็นข้าวที่เปอร์เซ็นต์จะขึ้นอยู่กับความชำนาญของผู้ซื้อข้าวหรือเจ้าของโรงสีซึ่งจะดูที่พันธุ์ข้าว เมล็ด ความชื้น แหล่งที่ปลูก ความเปราะของเมล็ด เป็นต้น ผู้ซื้อจึงเป็นผู้กำหนดชั้นข้าวและกำหนดราคาข้าว โดยที่เกษตรกรไม่มีโอกาสที่จะกำหนดชั้นข้าวและราคาข้าว

การกำหนดราคาเกษตรกรที่เหมาะสมจึงทำได้ค่อนข้างยากเพราะข้าวแต่ละชั้นแต่ละเปอร์เซ็นต์ไม่เท่ากัน ข้าวเปลือกเจ้าและข้าวเปลือกเหนียวราคาไม่เท่ากัน ต้นทุนการผลิตในแต่ละภาคไม่เท่ากัน ต้นทุนการผลิตข้าวนาปีและข้าวนาปรังไม่เท่ากัน และพ่อค้าข้าวเป็นผู้กำหนดราคาข้าวและชั้นข้าว

เมื่อพิจารณาอัตราเพิ่มของราคาข้าวเปลือกที่เกษตรกรขายได้จะพบว่า

ข้าวเปลือกเจ้า 100%	ชั้น 3	อัตราเพิ่มร้อยละ	2.80
ข้าวเปลือกเจ้า	5%	อัตราเพิ่มร้อยละ	3.35
ข้าวเปลือกเจ้า	10%	อัตราเพิ่มร้อยละ	3.37
ข้าวเปลือกเจ้า	15%	อัตราเพิ่มร้อยละ	3.81
ข้าวคละ		อัตราเพิ่มร้อยละ	3.54

เฉลี่ยอัตราเพิ่มร้อยละ 3.37

จากการพิจารณาอัตราเพิ่มเฉลี่ยที่เท่ากับร้อยละ 3.37 จะเห็นว่าเท่ากับอัตราเพิ่มของข้าวเปลือกเจ้า 10% แต่ถ้าจะใช้ข้าวเปลือกเจ้า 10% เป็นมาตรฐานในการกำหนดราคาที่เกษตรกรควรจะได้ ก็ยังไม่เหมาะสม เพราะ (ก) ข้าว 10% ส่งออกน้อย (ข) ข้าวมีชั้นที่สูงกว่าข้าว 10% อยู่อีกหลายชั้นคือข้าว 100% ชั้น 1,2,3 นอกจากนี้ยังมีข้าวหอมมะลิและข้าวเอว้น เป็นต้น ซึ่งราคาชั้นข้าวดังกล่าวสูงกว่าราคาข้าว 10% อยู่มาก (ค) ผู้รับซื้อข้าวเปลือกมักจะซื้อข้าวที่ชั้นกลาง ๆ คือข้าว 5%

จากการประเมินปัจจัยต่าง ๆ ราคาข้าวเปลือกที่เกษตรกรควรจะได้และเป็นราคามาตรฐานกลางคือ ราคาข้าวเปลือกเจ้า 5% ด้วยเหตุผลคือ (ก) อัตราเพิ่มของราคา 3.35% ใกล้เคียงกับอัตราเพิ่มของราคาข้าวเปลือกเจ้า 10% และอัตราเพิ่มของราคาถั่วเฉลี่ยซึ่งเท่ากับ 3.37% (ข) ราคาข้าวเปลือกเจ้า 5% ใกล้เคียงกับต้นทุนการผลิตเฉลี่ย และ (ค) ข้าว 5% เป็นข้าวที่ใช้มากทั้งบริโภคภายในประเทศและส่งออก ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาการหาราคาเกษตรกรที่เหมาะสมจึงจะใช้ราคาข้าวเปลือกเจ้า 5% เป็นเกณฑ์ ราคาข้าวเปลือก 5% ต่อเกวียนที่เกษตรกรขายได้ในปีต่าง ๆ ที่ผ่านมามีคือ

ฤดูผลิต	(ราคาเกษตรกร) (บาท : เกวียน)
24/25	2,938
25/26	2,966
26/27	2,942
27/28	2,764
28/29	2,283
29/30	2,900
เฉลี่ย	2,799

ที่มา : กองวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร

จากตัวเลขราคาเกษตรกรพบว่าเกษตรกรจะขายข้าวเปลือกเจ้า 5% ได้ต่ำกว่าต้นทุนการผลิต กล่าวคือ ต้นทุนการผลิตเฉลี่ยตกเกวียนละ 2,972 บาท แต่เกษตรกรจะขายข้าวได้เฉลี่ยเพียงเกวียนละ 2,799 บาท มีอยู่ปีเดียวเท่านั้นที่เกษตรกรขายข้าวได้สูงกว่าต้นทุนการผลิตคือปี 23/24 ซึ่งขายได้ถึงเกวียนละ 3,435 บาท

4. ส่วนต่างของราคาข้าว

4.1 ส่วนต่างของราคาขายส่งต่อราคาเกษตรกร

ส่วนต่างหรือส่วนเหลือของราคา (price margin) ข้าว จะเป็นดัชนีบ่งบอกถึงโครงสร้างตลาดข้าวภายในประเทศและต่างประเทศ การเคลื่อนไหวของราคาข้าว กำไรจากการค้าข้าว และราคาข้าวที่เกษตรกรควรจะได้รับ

เนื่องจากข้าวมีหลายชั้นหลายชนิด จึงจะใช้ราคาข้าว 5% เป็นเกณฑ์เพื่อเป็นดัชนีในการชี้ส่วนต่าง ในการที่จะหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตลาดข้าว ราคาข้าว และราคาข้าวเปลือกที่เกษตรกรควรจะได้รับ

ตารางที่ 2.5 : เปรียบเทียบราคาข้าวเปลือกเจ้าและข้าวสารเจ้าของข้าว 5%

บาท : เกวียน

ฤดูผลิตปี	ราคาเกษตรกร (บาท : เกวียนข้าวเปลือก)	ราคาขายส่ง (บาท : เกวียนข้าวสาร)	ส่วนต่าง (%)
24/25	2,938	5,452	85.57
25/26	2,966	5,338	79.97
26/27	2,942	5,090	73.01
27/28	2,764	4,812	74.09
28/29	2,283	4,383	91.98
29/30*	2,900	5,217	79.90
เฉลี่ย	2,799	5,049	80.39

หมายเหตุ : (*) ข้อมูลประมาณการ

ที่มา : กองวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร

จากตาราง พบว่าปีใดที่ราคาเกษตรกรหรือราคาข้าวเปลือกตกต่ำ เช่นฤดูผลิตปี 28/29 ส่วนต่างของราคาขายส่งต่อราคาเกษตรกรจะสูงมากกล่าวคือ สูงถึงร้อยละ 91.98 ซึ่งสูงที่สุด แต่เมื่อพิจารณาส่วนต่างเฉลี่ยจะอยู่ระดับร้อยละ 80.39 ซึ่งใกล้เคียงกับส่วนต่างของปี 25/26 และปี 29/30 แต่ข้อมูลปี 29/30 เป็นข้อมูลประมาณการ จึงควรที่จะพิจารณารายปี 25/26 นั้นคือ ถ้าโครงสร้างตลาดของราคาขายส่งต่อราคาเกษตรกรแตกต่างกันร้อยละ 80.39 แล้ว

เกษตรกรก็ควรจะขายข้าวได้เกี่ยวนละ 2,966 บาท โดยราคาขายส่งข้าวสารตกเกี่ยวนละ 5,338 บาท แม้ราคาข้าวเปลือกเกี่ยวนละ 2,966 บาท จะต่ำกว่าต้นทุนการผลิตอยู่ แต่ก็จะทำให้เกษตรกรขาดทุนน้อยลง

เมื่อพิจารณาการเคลื่อนไหวของราคาเกษตรกรและราคาขายส่งพบว่ามีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ ปีใดราคาเกษตรกรตกต่ำราคาขายส่งก็ต่ำตาม ปีใดราคาเกษตรกรสูงราคาขายส่งก็จะสูงตาม นอกจากนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับราคาส่งออก ก็จะพบเช่นเดียวกันว่า ถ้าราคาเกษตรกรต่ำ ราคาส่งออกก็ต่ำตาม ถ้าราคาเกษตรกรสูง ราคาส่งออกก็จะสูงตาม ทั้ง ๆ ที่ปริมาณการส่งออกไม่ลดลง เป็นเครื่องบ่งชี้ได้อย่างหนึ่งว่าตลาดข้าวภายในประเทศและต่างประเทศจะถูกกำหนดราคาโดยผู้ขายส่งและผู้ส่งออกของไทย

4.2 ส่วนต่างของราคาส่งออกต่อราคาขายส่ง

ส่วนต่างของราคาส่งออกต่อราคาขายส่งในตลาดกรุงเทพฯ เฉลี่ยเกี่ยวนละ 21.49% นั่นคือ ผู้ส่งออกจะส่งข้าวในราคาที่สูงกว่าราคาขายส่งอยู่ร้อยละ 21.49 โดยเฉลี่ย และเป็นที่น่าสังเกตว่าในปีใดที่ราคาเกษตรกรตกต่ำผู้ส่งออกก็จะมีส่วนต่างของราคาสูงเท่านั้น เช่นปี 28/29 ผู้ส่งออกจะมีส่วนต่างของราคาส่งออกต่อราคาขายส่งอยู่ถึงร้อยละ 27.88

ตารางที่ 2.6 : เปรียบเทียบราคาส่งออกข้าวและราคาขายส่งข้าว 5%

บาท : เกวียน

ฤดูผลิต	ราคาขายส่ง	ราคาส่งออก (เอฟ.โอ.บี)	ส่วนต่าง	
			จำนวน	%
24/25	5,452	6,697	1,245	22.84
25/26	5,338	6,348	1,010	18.92
26/27	5,090	5,927	837	16.44
27/28	4,812	5,879	1,067	22.11
28/29	4,383	5,605	1,222	27.88
29/30*	5,217	6,346	1,129	21.16
เฉลี่ย	5,049	6,134	1,085	21.49

หมายเหตุ: (*) ข้อมูลประมาณการ

ที่มา : กองวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร

เมื่อพิจารณาส่วนต่างที่เป็นจำนวน พ่อค้าส่งออกจะมีส่วนต่างเฉลี่ยเกี่ยวละ 1,085 บาท ซึ่งนับว่าเป็นส่วนต่างที่ค่อนข้างสูง และถ้าหากผู้ส่งออกรายใดเป็นเจ้าของโรงสีด้วย ก็ยิ่งจะมีกำไรมากขึ้นจากการค้าข้าว จากการพิจารณาส่วนต่างของราคาเกษตรกรต่อราคาขายส่ง และส่วนต่าง ๆ ของราคาขายส่งต่อราคาส่งออก จึงน่าจะสันนิษฐานในเบื้องต้นได้ว่า

1. ปีใดที่ราคาข้าวเปลือกตกต่ำ เจ้าของโรงสี (ผู้ขายส่ง) และพ่อค้าส่งออกจะมีกำไรมาก

2. ผู้บริโภคภายในประเทศไม่ได้บริโภคข้าวสารในราคาถูกลง จากการที่ข้าวเปลือกราคาตกต่ำ เช่น ปี 28/29 ราคาขายส่งข้าวสาร 5% ในตลาดกรุงเทพฯ เกี่ยวละ 4,383 บาท ราคาขายส่งที่ควรจะเป็นจะตกเพียงเกี่ยวละ 4,118 บาท (คิดจากค่าเฉลี่ย)

3. เจ้าของโรงสีและผู้ส่งออกเป็นผู้กำหนดราคาข้าว และ

4. ผู้ส่งออกของไทยเป็นผู้กำหนดราคาข้าวในตลาดโลกด้วยเหตุผลคือ (ก) ถ้าราคาส่งออกต่ำ ปริมาณการส่งออกจะมากขึ้น (ข) ประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ของโลกหรือมากเป็นอันดับหนึ่งของโลก โดยมีส่วนแบ่งตลาดถึงประมาณร้อยละ 34 หรือ 1 ใน 3 ของโลก

จากประเด็นที่สรุปข้างบน เจ้าของโรงสีและผู้ส่งออกข้าวย่อมไม่ต้องการที่จะให้ราคาข้าวเปลือกสูงขึ้น เพราะทำให้เขาได้กำไรน้อยลง ด้วยเหตุนี้ การใช้มาตรการประกันราคาขั้นต่ำในปี 28/29 จึงประสบกับความล้มเหลว เพราะตลาดค้าข้าวเป็นของเจ้าของโรงสีและผู้ส่งออก

5. สรุป

จากการศึกษาด้านทุนการผลิตข้าวและราคาเกษตรกร พบว่าต้นทุนการผลิตข้าวตกเกี่ยวละ 2,972 บาท ซึ่งเป็นต้นทุนเฉลี่ยของทุกภาค แต่เมื่อพิจารณาราคาเกษตรกร หรือราคาข้าวเปลือกที่เกษตรกรขายได้ (ใช้ข้าว 5% เป็นเกณฑ์) จะมีราคาเฉลี่ยเพียงเกี่ยวละ 2,799 บาท จึงชัดเจนว่าเกษตรกรขายข้าวได้ในราคาที่ขาดทุนเป็นส่วนใหญ่

มูลเหตุที่ราคาเกษตรกรตกต่ำจากหลายสาเหตุด้วยกัน แต่เมื่อพิจารณาปริมาณข้าวหรืออุปทานของข้าว พบว่ามีมากกว่าความต้องการข้าวหรืออุปสงค์ต่อข้าว ในแต่ละปีประเทศไทยจะมีข้าวส่วนเกินจากการบริโภค ใช้ทำพันธุ์และใช้เพื่อกิจการอื่น ๆ อยู่เฉลี่ยประมาณ 6.52 ล้านตันข้าวเปลือก ปริมาณข้าวส่วนเกินนี้จึงมีเหลือไว้เพื่อส่งออกและเก็บเป็นสต็อก

การจัดปริมาณข้าวส่วนเกินสามารถทำได้หลายวิธี แต่วิธีหนึ่งคือ การยกอุปสงค์ต่อข้าวให้สูงขึ้น อุปสงค์ที่เพิ่มขึ้นนี้ส่วนหนึ่งเป็นอุปสงค์จำบังหรืออุปสงค์เงา (shadow demand for rice) เมื่ออุปสงค์ต่อข้าวมีมากขึ้น ขณะที่ผลผลิตข้าวไม่ได้เพิ่มขึ้น คุณภาพของราคาเกษตรกรก็จะสูงขึ้นไปอยู่ที่ราคาเกษตรกรที่เหมาะสม (optimal farmer price) ซึ่งสมมติให้สูงกว่าต้นทุนการผลิต

การศึกษาในส่วนต่อไปจึงจะเป็นการค้นหาราคาเกษตรกรที่เหมาะสม และค้นหาปริมาณข้าวส่วนเกินที่แท้จริงที่จะนำไปสร้างอุปสงค์เงา และมาตรการในการสร้างอุปสงค์เงา ซึ่งก็คือการจัดปริมาณข้าวส่วนเกินนี้ออกไปนั่นเอง